

Warszawa, dnia 20 lipca 2026 roku

Dr hab. Danuta Stępień, prof. ASP
Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki
Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. Adama Kaźmierczaka
pt. *Problematyka technologii i konserwacji witraży oraz oszkleń ozdobnych*
w kamienicach toruńskich z końca XIX i początku XX wieku
sporządzonej w ramach przewodu doktorskiego prowadzonego
na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu,
w dziedzinie sztuki w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki

Autor: mgr Adam Kaźmierczak

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Kalucki

Promotorka pomocnicza: dr Anna Zaręba

Podstawę sporządzenia recenzji stanowiły dostarczone – w formie papierowej i elektronicznej – materiały:

- *rozprawa doktorska* w dwóch woluminach, z których drugi opatrzony jest podtytułem „*ANEKSY II-IX Raporty badań specjalistycznych*”
- *streszczenie i słowa kluczowe*
- *życiorys naukowy*
- *wykaz osiągnięć naukowych i zawodowych*

Po zapoznaniu się z ww. materiałami, przedstawiam poniżej recenzję pracy doktorskiej mgr. Adama Kaźmierczaka, uwzględniającą ocenę działalności naukowo-badawczej, konserwatorskiej i artystycznej.

DANE OSOBOWE DOKTORANTA

Jest absolwentem kierunku Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki, specjalność konserwacja i restauracja malarstwa i rzeźby polichromowanej Wydziału Sztuk Pięknych

Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie aktualnie pozostaje pracownikiem dydaktycznym w Katedrze Konserwacji-Restauracji Architektury i Rzeźby. W roku 2017 złożył egzamin magisterski na podstawie pracy magisterskiej pt. *Opracowanie bazy widm absorpcyjnych w podczerwieni pigmentów i barwników historycznych, XIX-wiecznych oraz stosowanych współcześnie na potrzeby badań i analiz konserwatorskich*, pod kierunkiem dr. hab. Jarosława Rogóza, prof. UMK. W latach 2016-2022 odbył studia doktoranckie w zakresie konserwacji i restauracji dzieł sztuki na Wydziale Sztuk Pięknych UMK w Toruniu. W latach 2019-2020 ukończył studia podyplomowe: Nowoczesne techniki analityczne dla konserwacji obiektów zabytkowych na Wydziale Chemii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Pan Adam Kaźmierczak ukończył nadto na UMK w Toruniu w latach 2008-2016 studia na kierunku Ochrona Dóbr Kultury, specjalność konserwatorstwo. Promotorem jego pracy magisterskiej pt. *Architektura szkieletowa I i II rejonu fortecznego Twierdzy Toruń na Przedmieściu Chełmińskim w latach 1871-1909. Technika ciesielska i problematyka konserwatorska*, był Ulrich Shaaf.

W swoim dorobku posiada 15 publikacji, w tym zbiorowych, w których występuje jako współautor i współredaktor, a także 2 projekty grantowe. Większość spośród publikacji dotyczy konserwacji witraży, szkła dekoracyjnego, architektury zabytkowej i rzemiosła artystycznego. Jest współautorem ważnej, wydanej przez Wydawnictwo Naukowe UMK monografii *Dziedzictwo rzemiosła artystycznego – tradycyjne techniki oraz nowoczesna konserwacja i restauracja*.

Brał czynny udział w 18 konferencjach naukowych krajowych i międzynarodowych. Prezentował referaty podczas konferencji dotyczących ochrony zabytków, konserwacji muzealiów, witrażownictwa, dziedzictwa rzemiosła artystycznego oraz architektury zabytkowej. Przedstawiał prezentacje, głównie podejmując tematy witrażownictwa, stolarki, ale również inne, a w tym problematyki technik pozłotniczych. Jeden z najnowszych jego referatów, wygłoszony na UMK w 2024 roku, nosił tytuł *Wykorzystanie współczesnych technik termoformowania do uzupełniania i odtwarzania faktur szkła oraz elementów zdobniczych w witrażach przełomu XIX i XX wieku na przykładzie prac konserwatorskich przy szkleniach z kamienic toruńskich*.

Doktorant przedstawił na krajowej konferencji tematycznej poster w Legionowie. Jest autorem licznych dokumentacji prac konserwatorskich i restauratorskich. W latach 2010-2015 odbył dwie praktyki konserwatorsko-restauratorskie, ponadto trzy badawcze i inwentaryzacyjne. Prowadził trzykrotnie warsztaty na Wydziale Sztuk Pięknych UMK dotyczące zasad postępowania konserwatorskiego przy zabytkowych witrażach. Trzykrotnie od

2014 współprowadził tematyczne warsztaty. W 2019 we Wrocławiu, brał udział w międzynarodowych warsztatach "Połączenie" dotyczących artystycznego szkła hutniczego zorganizowanych przez Akademię Sztuk Pięknych im. Eugeniusz Gepperta. Był współorganizatorem trzech naukowych konferencji dotyczących dziedzictwa rzemiosła artystycznego, w tym witrażownictwa.

W jego aktywności zawodowej znajduje się również działalność organizacyjna, popularyzatorska i środowiskowa. Jest członkiem Stowarzyszenia Miłośników Witraży ARS Vitrea Polona od 2018 oraz od 2022 Związku Artystów Szkła i Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków, Oddział Toruń.

Cenny jest udział pana Adama Kaźmierczaka w zbiorowym projekcie konserwatorsko-badawczym dotyczącym prac przy panneau Stefana Knappa z fasady auli UMK. W jednym z artykułów podsumowującym ten projekt scharakteryzował on panneau jako unikalny przykład wieloformatowej okładziny ściennej wykonanej w technice emalii na stalowej blasze.

Pan Adam Kaźmierczak jest doświadczonym konserwatorem z kilkunastoletnim dorobkiem. Przeprowadzał inwentaryzacje pomiarowo-rysunkowe, tworzył projekty konserwatorskie, opracowywał dokumentacje, jest autorem i współautorem 49 dokumentacji projektów konserwatorskich, programów prac, opinii, ekspertyz i opracowań wykonanych w latach 2012-2025.

Trajektoria jego zainteresowań zmierzała w kierunku witrażownictwa. To fascynująca dziedzina łącząca precyzję rzemiosła z artystyczną wizją. Przeprowadził samodzielnie prace konserwatorskie i restauratorskie oraz rekonstrukcyjne dotyczące witraży i oszkleń witrażowych. Posiada w swoim dorobku (od 2017) dziewiętnaście pozycji samodzielnych prac konserwatorsko-restauracyjnych (w tym rekonstrukcyjnych) różnego rodzaju witraży i oszkleń. Realizował również pracę zespołową w tym zakresie, przy konserwacji XIX. zabytku w Mogilnie, pod kierunkiem prof. Andrzeja Kałuckiego w 2014.

Za szczególnie ważną Doktorant przyjmuje konserwację, restaurację i rekonstrukcję 55 kwater witrażowych z przełomu XIX/XX wieków z przedstawieniami herbowymi ze zbiorów Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie (2016-2022).

Dorobek pana Adama Kaźmierczaka jest imponujący wobec szerokiego wachlarza materii, z jaką się zmagał, podejmując prace konserwatorskie przy bardzo zróżnicowanych obiektach: oszklenia, szklenia ozdobne (szkła trawione, muślinowe, rozety szlifowane-dekory), witraże (secesyjne, ornamentowe, katedralne, geometryczne, gomulkowe, rozetki); ściany (cegła, tynki, pobiałe, freski) i sklepienia, prospekt organowy, rzeźby drewniane (drewno polichromowane, złocenia) oraz rzeźby kamienne (piaskowiec oraz betonowa,

polichromowana, złożona brązą), rzeźby gipsowe, ambony, chrzcielnica i ołtarze (drewno polichromowane, złocenia, srebrzenia), nagrobek (lastriko, marmur, metal), stolarka okienna i drzwiowa, feretrony (drewniany, mazerowany, złożony brązą i szlagmetalem oraz drewniany, srebrzony, lakierowany i wykończony w technice szypolen), ceramiczna figura (polichromowana), malarstwo olejne na różnych podobrazach. Równolegle z działalnością konserwatorską realizuje się twórczo. W swoim dorobku posiada 14 dzieł artystycznych i projektów witrażowych. Ich wykonanie wymagało od Doktoranta znajomości tematu i predyspozycji właściwej profesjonalnemu artyście-konserwatorowi dzieł sztuki. Wysoko oceniam jego osiągnięcia również w tym zakresie. Autorskie realizacje malarskie prezentował na 18 wystawach zbiorowych (2012-2025). Doktorant prezentował głównie szkło artystyczne, w tym na wystawie międzynarodowej *The Ice Furnace*, Galeria Castello, Wenecja – Włochy, w 2023. Organizował dwukrotnie performance w Wenecji w (2023 i 2024). Należy też podkreślić, że dyplom Adama Kaźmierczaka znalazł się na wystawie *Dyplomy 2017 – najlepsze dyplomy artystyczne*, CSW w Toruniu w 2018.

Praca zawodowa Doktoranta jest zauważana, wyróżniana i nagradzana. Otrzymał dwa granty naukowe, a w latach 2012-2022 stypendia doktoranckie. Co godne podkreślenia, w tym czterokrotnie dla najlepszych doktorantów. Za pracę teoretyczno-badawczą, konserwację i restaurację oraz kopię obrazu otrzymał nagrodę im. doc. Leonarda Torwirta w 2018. Za osiągnięcia w 2023 odebrał Wyróżnienie Zespołowe JM Rektora UMK w Toruniu. Osiągnięcia dotyczyły prac konserwatorskich i restauratorskich panneau Stefana Knappa z fasady auli Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W ramach działalności dydaktycznej prowadzi fakultatywną pracownię witrażu z elementami konserwacji oraz zajęcia z kons. drewna. Współprowadzi zajęcia z konserwacji rzemiosła artystycznego, propedeutyki konserwacji dzieł sztuki i problematyki konserwacji zabytków architektury na studiach podyplomowych, a także praktyki studenckie. Angażuje się w działalność organizacyjną uczelni. Pełnił m.in. funkcję sekretarza komisji rekrutacyjnej, przedstawiciela doktorantów w komisji doktorskiej oraz członka zespołu Emerging Fields w obszarze konserwacji restauracji dziedzictwa kulturowego.

RECENZJA

Pracę oceniam wysoko pod względem merytorycznym. W zakresie pracy doktorskiej wyczerpuje zagadnienie dotyczące problematyki technologii i konserwacji witraży oraz oszkleń ozdobnych w kamienicach toruńskich z końca XIX i początku XX wieku. Toruńska produkcja witraży była jedną z najstarszych gałęzi rzemieślniczo-artystycznych, sięgającą

przełomu XIII i XIV wieku, kiedy na terenie miasta działało kilka warsztatów. Renesans sztuki szklarstwa przypadł na wiek XIX. Konserwacją witraży w Toruniu zaczęto zajmować się w 1945 roku. Pionierami dziedziny ochrony konserwatorskiej witraży w Polsce byli wówczas pracownicy Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu: witrażysta Edward Kwiatkowski, chemik Wiesław Domasłowski i konserwator zabytków Leonard Torwirt. Świadectwem wzrastającego zainteresowania ochroną tego typu dóbr kultury było wpisanie Polski w roku 1958 z inicjatywy prof. Mariana Morelowskiego do organizacji Corpus Vitrearum Medii Aevi.

Treść recenzowanej pracy odpowiada tematowi określonymu w tytule. Część teoretyczną zrealizował poddając analizie literaturę źródłową, badania archiwalne, a także dokumentacje konserwatorskie witraży i oszkleń w toruńskich kamienicach mieszczańskich. Poprzedza ją krótki *Wstęp*, zawierający *Stan badań nad świeckim witrażownictwem w Polsce na przełomie XIX i XX wieku* oraz *Stan badań nad witrażownictwem w Toruniu*. Rozprawa składa się z trzech rozdziałów: 1 *Zarys dziejów Torunia na przełomie stuleci*; 2. *Technika, technologia oraz stylistyka witraży i oszkleń dekoracyjnych ze szczególnym uwzględnieniem XIX i początku XX wieku*; 3. *Problematyka konserwatorsko-restauratorska witraży i oszkleń ozdobnych kamienic toruńskich XIX i początku XX wieku*. Wolumin pierwszy rozprawy zawiera także Aneks I, stanowiący jej integralną część. Przedstawia graficzną dokumentację stanu zachowania opracowywanych w ramach rozprawy witraży, a także dokumentuje poczynione w nich ingerencje naprawcze i konserwatorskie.

Najważniejsza część pracy obejmuje problematykę konserwatorsko-restauratorską. Autor opracował program badawczy, w ramach którego najważniejsze ośrodki badawcze w Polsce przeprowadziły badania fizykochemiczne wybranych próbek szkła i listew ołowianych. Oceniał stan zachowania obiektów oraz wskazał główne przyczyny zniszczeń. Uwzględnił zarówno degradację szkła i ołowiu, jak i problemy wynikające ze stanu stolarki, niewłaściwego montażu, działania czynników atmosferycznych oraz wcześniejszych ingerencji naprawczych.

Rozprawa zawiera łącznie 784 strony. Jej pierwszy wolumin to 533 strony, w tym 405 ilustracji, 57 rysunków i 21 tabel. Zaopatrzony jest w bibliografię w liczbie 136 pozycji i netografię w liczbie 77 pozycji. Rozprawa doktorska traktuje o grupie zabytków zachowanych w toruńskich kamienicach. Doktorant przeanalizował wybrane realizacje wystroju sieni, klatek schodowych, nadświetli, drzwi i okien kamienic.

Celem opracowania było określenie cech technologicznych, stylistycznych i funkcjonalnych witraży i oszkleń ozdobnych w kamienicach toruńskich przełomu XIX/XX

wieków oraz wypracowanie zasad i praktycznych metod postępowania konserwatorsko-restauratorskiego właściwych dla tego typu przeszkleń.

Autor przyjął słuszne założenie, że nadrzędnym zadaniem konserwacji i restauracji jest zachowanie, zabezpieczenie, zatrzymanie procesów niszczenia, utrwalenie oraz udokumentowanie wszystkich działań, przy jednoczesnym przywracaniu wartości artystycznych, walorów estetycznych i użytkowych obiektów.

Na szczególne uznanie zasługuje staranność Autora w doborze stosowanych technik i technologii celem zachowania adekwatności w odniesieniu do okresu powstania witraży. Techniki i technologie wytwarzania szkieleń i witraży opracowane zostały przez Autora w sposób kompleksowy, co stanowi cenny element pracy.

Doktorant poprawnie ujął problem. Usystematyzował dotychczasową wiedzę na temat technologii i konserwacji witraży oraz oszkleń ozdobnych w kamienicach toruńskich z przełomu wieków. Źródła informacji uzyskał głównie z odpowiednio dobranej literatury przedmiotu i stron internetowych, a także dokumentacji konserwatorskich i kart obiektów. Powyższe uzupełnił o wiedzę i doświadczenia wyniesione z lat studiów oraz działalności naukowo-konserwatorskiej.

Pan Adam Kaźmierczak trafnie dobrał metody i narzędzia badawcze. Zgromadził obszerną dokumentację badawczą (w tym sporządzoną na zlecenie własne, a także E-RIHS – Polskie Konsorcjum dla Badań nad Dziedzictwem Kulturowym, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń), której autorami są doświadczeni badacze z różnych jednostek: LANBOZ (Laboratorium Analiz i Nieniszczących Badań Obiektów Zabytkowych, Muzeum Narodowe w Krakowie), Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie (Centrum Badań Nawarstwien Historycznych AGH Wydział Odlewnictwa, Wydział Inżynierii Materiałowej i Ceramiki, Wydział Geologii, Geofizyki i Ochrony Środowiska), InterLaBAr (Interdyscyplinarne Laboratorium Badań Archeometrycznych, Centrum Nauk Biologiczno-Chemicznych, Uniwersytet Warszawski, Interdyscyplinarne Centrum Nowoczesnych Technologii UMK ICNT). Autor rzetelnie zinterpretował liczne dane, będące wynikiem badań.

Doktorant w pełni wykorzystał dane uzyskane z analizy wybranych obiektów oraz prawidłowo zinterpretował wyniki przeprowadzonych badań. Pozwoliło to przy zdolnościach analitycznych i manualnych Doktoranta na wykonanie odtworzenia fragmentów oryginalnych.

Praca jest poprawna redakcyjnie. Napisana jest bardzo ładnym językiem, czytelnym i zrozumiałym. Zachowana jest nomenklatura fachowa dotycząca prac konserwatorsko-restauratorskich i techniczno-technologicznych, w tym technologii szkła. Praca wzbogacona została fotografiami, które wyraźnie obrazują między innymi przebieg prac konserwatorskich.

Układ odsyłaczy i klarowność przypisów sprawiają, że pracę czyta się płynnie. Drobne usterki recenzowanej pracy, irrelewantne dla jej całościowej pozytywnej oceny, dotyczą kwestii następujących: na str. 71 Autor zalicza w poczet spoiw ocet, co jest skrótem myślowym, bo jakkolwiek może on odgrywać rolę „spoiwa” lub elementu wspomagającego, to jednak sam w sobie nie ma właściwości klejących; na str. 37 na określenie koloru należało posłużyć się sformułowaniem „kolor żółceni”, a nie „kolor żółci”; sporadyczne błędy językowe (eg. „trójliściami” zamiast poprawnego „trójliśćmi”, „forma wachlarzu” zamiast poprawnego „forma wachlarza”) i drobne literówki; niefortunne zamieszczenie na ilustracji 273 opakowania spożywczego znajdującego się na stole, gdzie przeprowadzane jest oczyszczanie witraży; interpunkcja w zapisie bibliograficznym: wątpliwości budzi oddzielanie imienia i nazwiska autora od tytułu publikacji kropką zamiast przecinkiem.

Spis treści wprowadza w zagadnienie, które jest rozwinięte w treści pracy z wykorzystaniem odpowiedniej literatury. Graficzna prezentacja danych jest tak opracowana, że pozwala na całościowe przedstawienie tematu. Na podkreślenie zasługuje przyjęcie dla wszystkich badanych obiektów jednolitego, czytelnego systemu opisu. Dokonawszy analizy uzyskanych danych Doktorant prawidłowo wysnuwa wnioski dotyczące toruńskich witraży i oszkleń, sprawnie posługując się słownictwem naukowym. Wysoko oceniam kompleksowe analizy dokumentacji zastanych wyników prac konserwatorskich i naprawczych wraz z ich krytyczną weryfikacją.

Wartość merytoryczna rozprawy zasadza się na kompleksowym i interdyscyplinarnym charakterze prowadzonych badań oraz na prawidłowej interpretacji wyników i formułowaniu trafnych wniosków.

W badaniach toruńskich witraży, oszkleń ozdobnych i listew ołowianych wykorzystał następujące techniki analityczne: skaningowa mikroskopia elektronowa wraz ze spektrometrem fluorescencji rentgenowskiej SEM-EDS, spektrometria fluorescencji rentgenowskiej z dyspersją energii (XRF) (ED-XRF); spektrometria mas z jonizacją w plazmie indukcyjnie sprzężonej po ablacji laserowej (LA-ICP-MS); makro fluorescencja rentgenowska (makro XRF); fluorescencyjna spektroskopia rentgenowska (XRF); spektroskopia w podczerwieni (FT-IR).

OCENA KOŃCOWA

Praca doktorska stanowi źródło wiedzy do dalszych badań i analiz poruszanego zagadnienia, a dotyczącego witrażownictwa. Skrupulatne opracowanie tak ogromnego

materiału poświadcza rzetelność i pracowitość pana Adama Kaźmierczaka oraz jego szeroką wiedzę i umiejętności badawcze.

Opracowanie ma charakter dokumentacyjny, interpretacyjny i aplikacyjny. Najobszerniejsza i zarazem kluczowa część rozprawy poświęcona jest problematyce konserwatorsko-restauratorskiej witraży i oszkleń ozdobnych kamienic toruńskich. Autor łączy rozpoznanie tła historycznego, społecznego, ekonomicznego i artystycznego Torunia z badaniami materiałowymi oraz praktyką konserwatorską. Wyniki jego pracy naukowej mogą stanowić podstawę dalszych badań nad świeckim witrażownictwem Torunia oraz wsparcie metodyczne przy konserwacji podobnych obiektów.

Rezultatem opracowania jest program technologiczno-konserwatorski obejmujący praktyczne metody postępowania z witrażami i oszkleniami ozdobnymi. Uwagę poświęcono również oszkleniu ochronnemu wskazując na konieczność zachowania wentylowanej przestrzeni między witrażem a szybą ochronną. Szczególnie ważnym osiągnięciem w pracy są niestandardowe rozwiązania dotyczące uzupełniania ubytków i rekonstrukcji szkła.

Za element o charakterze nowatorskim uznać należy autorskie wykorzystanie współczesnych technik termoformowania do uzupełniania ubytków szkła oraz odtwarzania faktur szklanych i elementów zdobniczych. Rozwiązanie, jakie opracował, obejmujące dobór odpowiednich szkieł, przygotowanie form i kontrolę parametrów wypału, umożliwiło panu Adamowi Kaźmierczakowi wykonanie uzupełnień dostosowanych do specyfiki zabytkowych obiektów i nawiązujących do historycznego charakteru przestrzeni.

Dysertacja po jej opublikowaniu stanowić będzie cenny materiał, archiwizujący dane ujęte w rozprawie. Pan mgr Adam Kaźmierczak wniósł znaczący wkład do dziedziny i dyscypliny, którą reprezentuje.

KONKLUZJA

Recenzowana rozprawa doktorska Adama Kaźmierczaka spełnia warunki określone w art. 187 ust 1 i 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.), zatem wnioskuję do Rady Wydziału Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o dopuszczenie mgr. Adama Kaźmierczaka do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora.

data sporządzenia recenzji

20 lipca 2026

podpis recenzenta